

BONIVÁRT ÁGNES

Bengi László: Az elbeszélés törése

Ráció, 2023

Bengi László irodalomtörténeti munkásságát nehezen lehetne találójában összefoglalni annál, mint ahogy Lapis József fogalmazott néhány éve: „Bengi műveiben számunkra is példaértékűen mutatkozik meg, hogy a textológiai és filológiai precizitás, illetve keletkezéstörténeti vizsgálódás miként válik a mű befogadását megtermékenyítő, az olvasást elmélyítő tényezővé.” Erről tanúskodik a 2023-ban, a Ráció Kiadó gondozásában megjelent tanulmánykötete is, *Az elbeszélés törése*, amelynek középpontjában a századfordulós magyar novellák és azok mélyreható elemzései, értelmezései állnak. A tartalomjegyzék hamar felkelti az érdeklődést, mert Bengi nemcsak olyan szerzőknek szentel (újból) figyelmet, mint Mikszáth, Krúdy, Kosztolányi, Móricz vagy Karinthy, hanem olyan kevésbé elemzett alkotóknak is, mint Gozdsu Elek, Bródy Sándor, Petelei István vagy a Cholnoky testvérek. Ám az ígéretes tartalom után a könyv több, elmélyítést nehezítő tényezővel is kiegészül, amelynek hatására az elbeszélés törése nemcsak a címben, de az olvasóban is bekövetkezhet.

A kötet legnagyobb hiányossága, hogy előszó (esetleg utószó) nélkül maradt. A befogadó az elsősre bonyolultnak ható alcímek, fejezet-címek és a tárgyalt novellák címeinek megpillantása után mindenféle támpont nélkül máris Mikszáth és *A jó palócok* világában találja magát, a Bengire jellemző nyelvi precizitással karöltve. Hiányzik egy összefoglalás arról, hogy miért éppen a kiválasztott írások kerültek a kötetbe, milyen szerkesztési elv alapján, és hogy mi is tulajdonképpen a kötet célja azon kívül, hogy egy helyen jelenjen meg több, tárgyalt időszakban összetartozónak tűnő írás. Természetesen a rövid vagy akár hosszabb bevezető hiánya nem rettentheti el a befogadót attól, hogy saját maga fedezze fel a „szerkesztés elvét”, illetve hogy saját maga merüljön el az elemzésekben. Ehhez maga a szerző mégiscsak nyújt némi segítsé-

get, amikor Jean-Marie Schaeffert idézve a szépirodalmi művek befogadását kísérő frusztrációról ír, és arról, hogy „az irodalmi szöveg jelentékeny figyelemráfordítást vár el a befogadótól, egyszerűs mind az olvasás »természetellenes« lelassítását követeli meg”. Ez a lelassulás és összpontosítás tehát az, amire Bengi kötetének olvasása közben feltétlenül szüksége van a befogadónak – erre eszmélhetünk rá a könyv első negyedében, még éppen időben. (Bár az idézett mondat elsősorban szépirodalmi művek, illetve a késleltetést példázó Petelei István- és Bodor Ádám-novellák kapcsán jelenik meg a kötetben, vitathatatlanul elősegítheti az olvasó ráeszmélését is saját „frusztrációjára”).

Az elmélyült lelassulás – amely a gadameri „elidőzéshez” is hasonlatos – pedig nemcsak azért fontos, hogy a befogadás sikeres legyen, hanem azért is, mert egyre nehezebb elképzelni azt, hogy például Móricz Zsigmond *Tragédiájáról* maradt még bármilyen újdonságként ható mondanivaló – pláne mivel a novellát tárgyaló írásban a *Sáraranyból* több idézet jelenik meg, mint a *Tragédiából*. Túlzás is lenne azt állítani, hogy *Az elbeszélés törése* minden írásával mutat valami újat és izgalmasat. A kötetnyitó, *A birtoklás viszonylagossága* című például, amely *A jó palócok* novelláit állítja középpontba, és a novellák címei

alapján, a birtokos szerkezetekre koncentrálva von le következtetéseket, egyszerre visz túlságosan közel az eredeti szövegekhez, és távolít is el tőlük. Leginkább ennek olvasása közben érezhető, ahogyan kibomlik egy érvényesnek vélt szempont, amely a szövegek alapján igazolható ugyan, de inkább tűnik belemagyarázásnak, egy erőltetett gondolatnak, semmint izgalmas, új perspektívának. Összességében azonban nem ez jellemzi Bengi írásait, így ha már a problémás részek kiemelésénél tartunk, akkor célszerű a hasonlóan problémás kötetzáró írást is itt megemlíteni, hogy ezt követően a könyv érdemeiről

essen szó. *A másik hangja* című írás, amely Cholnoky László *Epeira diadema* című novelláját elemzi, és amely valószínűleg hiánypótló céllal íródott, közel ötven oldalon keresztül foglalkozik ezzel az „(irodalmian) hosszúra nyúló levéllel”, ám túlságosan hosszasan. A túlzottan tagolt szöveg többször is ismétli főbb megállapításait, feltételezéseit, így sajnos hamar a vonatottság érzetét kelti. Ám kétség sem fér hozzá, hogy a helyenként vitathatóan érzékelt gondolatok ellenére a kötetben helyet kapó értelmezések mindegyike nagyfokú precizitással íródott, *A másik hangja* pedig még némi összegzést is ad arról, hogy a szerző miért tartja fontosnak az újabb és újabb értelmezéseket és az irodalmi köztudat felfrissítését.

A kötet tizenegy írása egyértelműen képes bizonyítani, hogy a századfordulós novellisztika alkotásai a mai napig érdemesek az újraolvasásra és újragondolásra. Nagyban hozzájárul ehhez Bengi precíz, szakmai, de – némi elmélyüléssel – mégis közérthető nyelvezete, a jól megválasztott novellák és a jól felépített elemzések, amelyek néhány eset kivételével pont annyi idézettel támasztják alá a mondanivalót, amennyi szükséges ahhoz, hogy az érvelések a novellák tényleges újraolvasása nélkül is követhetők legyenek (különösen nagy segítség ez, mivel egyes elbeszélések nehezen fellelhetők). Nem érdemes azonban például a Karinthy Frigyes korai novelláit értelmező íráshoz a novellák újra- vagy elolvasása nélkül hozzáfűzni, ugyanis enélkül akár furcsán is hathat az a kezdés, miszerint „Karinthy novellái alapjában véve sikerületlenek”. A köztudat Karinthy felhelyezte a sikeres írók polcára, és csak azokat a műveket társítja hozzá, amelyek valóban sikerültek, ám Bengi írása némiképp meglepő módon éppen azokat az írásokat tárgyalja, amelyek valóban „megbicsaklottak” – ezzel pedig az egyik legizgalmasabb témát adja a kötethez. Hasonlóképpen Gárdonyi Géza *Az én falum* című kötetének körüljárása is más irányból közelíti meg az *Egri csillagok* elismert szerzőjének stílusát, ahogyan Krúdy Gyula ifjúkori novelláinak tudatos szemlélése is lehetővé teszi, hogy a későbbi írások felé más perspektívából közelítsen az olvasó.

A köztudat felfrissítése viszont nemcsak a már ismert és bizonyos értelmezések alapján be- és rangsorolt szerzők esetében indokolt, de ugyancsak izgalmas a kevésbé elemzett írók esetében. Az utóbbi években már megkezdődött a Cholnoky testvérek (Viktor és László) „felfedezése” különböző konferenciákon, korábban kiadatlan írások újraköz-

lésén keresztül, de valóban hiánypótlónak számít a már korábban említett, *Epeira diadema* című novella elemzése is, illetve Cholnoky Viktor két novellájának (*Trivulzio szeme*, *Az automatában*) tudományos szempontból való megközelítése. Gozsdu Elek „lélekelemző novelláinak” is indokolt helye van a kötetben, akárcsak Bródy Sándor naturalizmuson túlmutató, a groteszkbe hajló stílusának. Csáth Géza „felfrissítése” már hosszabb ideje tart, amelynek fontos állomása volt a 2023-ban megjelent *Mesék, amelyek rosszul végződnek* című, összegyűjtött novelláit tartalmazó kötet is, de persze egy újabb elemzés, amelyben ráadásul Kosztolányi is helyet kap, sosem lehet túl nagy melléfogás egy irodalomtörténész számára. Bár a *Művészet/Allegóriák* címet viselő írás, amely a két alkotó egy-egy novelláját állítaná középpontba, inkább egy (életrajzi) kalandozássá válik, amelynek talán ajánlatosabb lett volna az utolsó mondatából kiindulva felépíteni a szöveget („...a két szerző némely novellájának összevetése alapján a korai Csáth, ha nem is föltétlen jobb elbeszélő, de esetenként modernebb író tudott lenni, mint a korai Kosztolányi”), így is képes az olvasó számára érdekes maradni.

Bengi kötetének legígéretesebb írása azonban mégiscsak az, amelyben Petelei István (*Őszi éjszaka*) és Bodor Ádám (*Behavazott lábnymok*) egy-egy novelláját hasonlítja össze. Ígéretes, mert párhuzamot teremt két alkotó között, akik nem egy időben alkotak, mégis közös nevezőre hozhatók (közülük Bodor a mai olvasó számára is elérhető), és ígéretes, mert mindehhez egy valóban érvényes és ténylegesen felfedezhető elméleti háttérrel ad, amelyben az olvasó ráismerhet saját magára is – a már tárgyalt „frustráció” kapcsán. A *Hang és törés* címet viselő írás a tökéletes elegye annak, amit a könyv valószínűleg kiadatlanul is képviselni kíván: megfelelő körülmények között találkozik régi és új, és ennek részesévé válhat minden olvasó, aki hajlandó elidőzni az irodalomtudomány közérthetőbb oldalán.

Milbacher Róbert (*Legendahántás, Ködképek az irodalom láthatárán*) és Nyáry Krisztián (*Így szerettek ők*) irodalom-népszerűsítő szándékkal megírt kötetek már jótékony hatást gyakoroltak az olvasókra azáltal, hogy ráirányították a figyelmet „felfrissítendő” szerzőkre, életutakra, legendákra, ám az olyan kötetek népszerűsödésére is nagy szükség lenne, mint Bengi László válogatása, hiszen az újragondolásra, a kritikai gondolkodásra nemcsak hogy továbbra is, de egyre inkább nagy igény van.

BUDA ATTILA

Hernádi Mária: „Kimondani, s elrejteni”

Magyar Napló, 2023

Hernádi Mária Nemes Nagy Ágnes költészetének egyik leghűségesebb értelmezője. A már több mint két évtizedes elköteleződés elején a 2004-es doktori disszertáció – *Párbeszédformák Nemes Nagy Ágnes költészetében* – áll, eddigi utolsó állomása pedig a címben említett, *Kompozíciós formák Nemes Nagy Ágnes költészetében* alcímet viselő kötet. De belefért eddigi kutatásaiba Weöres Sándor, Pilinszky János, Ottlik Géza is, az Újhold folyóirat és évkönyvek története és a Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs – Polcz Alaine, Mészöly Miklós házaspárok levelezése Urbanik Tímeával közös sajtó alá rendezésben.

Új kötete négy nagyobb tanulmányból, egy elő- és egy utószövegből áll. Ezek a Nemes Nagy Ágnes életművét feldolgozó és értelmező írások nem előzmény nélküliek. 2012-ben jelent meg a prózakölteményeket feldolgozó kötete (*A névre szóló állomás*), majd két, az Újhold szerzőivel foglalkozó gyűjteményben a példázatversekről (2015) és a dalszerű versekről (2016) szóló tanulmányai. A kompozíciós formákat tárgyaló kötet anyaga tehát szervesen nőtt ki az előzőekből, a példázatverseket itt parabolikus jelzővel is tematizálva, s kibővítve a dramatikus és szonáta formájú versszerkezetek tárgyalásával.

Az előhang felütésében a szerző Nemes Nagy Ágnes struktúraérzékenységét említi, abból indul ki, illetve a költői önszemlélet fontos felismeréséből, amely a megtervezett tartalom, valamint a magától alakuló gondolat egységét nevezi meg versszervező erőként. Hernádi Mária ezt vizsgálja nagyjából a *Ketés világban* (1946) olvasható versek keletkezésétől a *Szárazvillámon* (1957) át a *Napforduló* (1967) verseiig terjedő két évtizedben. S ahogy korábbi tanulmányaiban, itt is rendszerezésre törekszik, közös jellemzőik alapján elkülönítve a dalszerű, parabolikus, dramatikus és szonáta formájú szerkezeteket.

A dalszerű verskompozíciók egyfelől a *Napforduló* egyik ciklusában találhatók, másfelől a Nemes Nagy Ágnes életében kiadatlan versek között. Utóbbiak keletkezésükben egymáshoz kap-

csolódó versfüzerek darabjai, amelyek közül azonban 1991-ig nem mind jelent meg nyomtatásban. Első olvasásra szembetűnő tulajdonságuk a közponozás hiánya. Hernádi Mária e verseket egy új költői szerkezet létrehozására irányuló kísérletként definiálja, amelyben a dallam előtérbe kerül a szavakkal tükrözött értelemmel szemben. Egymásra vetítve a cikluscímet (*Énekhangra*) és a szabadon szárnyaló szöveget, megállapítja, hogy azok elsősorban „kántáló-éneklő” előadásra készültek. A bűvölő-varázsló, a költészet ősi szerepét magukba foglaló versek valóban a ráolvasás érzetét keltik, például ezekben a sorokban: „Sose láttam ilyen éjet / Feketénél feketébbet / Ver a zápor szeges ostor / Szabadíts meg a gonosztól”. A bájolás találkozik az idézett sorokban a szereptulajdonítással. Ezt a verscímek is megerősítik, visszatükrözve a romantikus világlátást – persze a második világháború utáni romantikáról van szó –, például: *Hekaté, Éj, Vadkan, A remete, A kovács*. (Utóbbit tanulságos összevetni Szabó Magda *Bárány Boldizsár* című verses meséjének kovácsával.) A kötetben olvashatók és a hagyatékban maradtak között a legélesebb különbség a személyesség mértékében van, talán ezzel magyarázható utóbbiak kései megismerhetősége. Pedig olyan remekek vannak közöttük, mint az először Lengyel Balázs válogatásában 1995-ben megjelent *Hova szálltál* – Ferencz Győző kiadásában kis tipográfiai eltéréssel: „Hova szálltál szerelem / Szárnyad szélét őrizem / Körbe-foglal a szívem / Átlátszó borostyán / Elférsz látod kis helyen / Tömör voltál s végtelen / Mint az Úr az ostyán”.

A következő csoportban, a példázatversekben az érzélem helyett a gondolatiság áll központi helyen. Címük nem jelöli egyértelműen a tárgyat, azt legtöbbször csak a versszöveg értelme, mögöttes tartományai adják ki. Fontos elemük a teljes vagy csonka hasonlítás, amit a szerző szentenciaszerű, illetve allegorikus megnevezéssel különít el. Míg az előző verscsoport a varázsláshoz, bűbájosságához kapcsolódik, ez főleg a rejtélyességhez,

a megértés kalandjához. Hernádi Mária beleélő elemzésében nagyon jól érzékelteti a rövid forma, az eltávolított történet és megragadott értelem egységét, az olvasó négyszeres megszólítását, az utánozhatatlan harmadik sor hasonlatát a *Lázár* című négy-sorosban: „Amint lassan felült, balvállá-tájt / egy teljes élet minden izma fáj. / Halála úgy letépve, mint a géz. / Mert feltámadni éppolyan nehéz.”

Elgondolkoztató a *Madár* című vers interpretációja, kapcsolatai az életmű más darabjaival. Sorai emellett felidéznek a Nemes Nagy Ágnes-életmű szellemi rokonságát Babits Mihállyal (*A költő szőlő*) és Rónay Györggyel (*Sejtelem*), lehetővé téve a három vers párhuzamos olvasását.

A harmadik, a dramatikus verskompozíció mindig magában foglalja a beszéd, a párbeszéd valamilyen formáját. Monologikus, önmegszólító, vagy bekapcsol egy történetmondót, s leíró szövegrészekkel különböző szólamokat illeszt egymás után. Ez a struktúra fokozatosan, időben elhúzódva jelenik meg, előzményeket és teljes dialogikus szerkezeteket mutatva, „a görög tragédiáknak azokra a párbeszédeire emlékeztetnek, ahol a hős a karral beszélget”. Hernádi Mária zenei példájával: versenymű, a szólóhangszer és a zenekar felegetéseivel. Az idézett és tárgyalt példák közül kiemelkednek az életmű jelentős darabjai: az *Ekhnáton jegyzeteiből*, a *Víz és kenyér*, illetve a *Futóeső*. Az egyiptomi fáraó, Babits és Rónay György a monológ, a szerepjáték, az önmegszólítás helyzetében jelenik meg, idéződik fel; megmarad a kiindulás példaszerűsége, de a struktúra s a nyelv együttes mozgása kiválóan mutatja az előhangban idézett Nemes Nagy Ágnes-i felismerést: a gondolat állandóságát és a kifejezés spontaneitását.

Az utolsó struktúracsoport zenei hasonlítással írható le: háromrészes kompozíció, alaphanggal, variációval és visszatéréssel. Ahogy az előzők, ez sem egyik kötettről a másikra mutatkozott meg az életműben, felfedezhetők előzményei a *Százszázvilág* verseiben, de a *Napforduló* adja igazi megjelenésüket. Hernádi Mária a *Vihar* és *A gejzír* című verseket emeli ki, amelyekben a parlando–allegro–largo tempó azonosítható. Az idézett részletek azt mutatják, hogy a nyelv közvetítette mozgásformák képesek még erősíteni is ezt a zenei érzetet. A példák, mivel döntően hosszú versekről van szó, szétfeszítenék ezt a kis bevezetést, de *A lovak és az angyalok* című, több részből álló, közismert verssorozat háromszor két sora is felidézi a zenei szövegkezelés, a nyelvi találékonyság és az ellentétek (földi/égi – tárgyias/spirituális) találkozását: „Mert végül semmimem marad, / csak az angyalok s a lovak. / [...] / csellengnek néha szinte százan – / egy lény mit is tesz önmagában? / [...] / oly távol vannak, oly közel. / Talán ők már nem hagynak el.”

Hernádi Mária e verscsoport látomásos-leíró tagjait az életmű jelentős állomásaiént azonosítja, amelyek képesek kiváltani a lírai katarzist is. Nem olyan megnyugvás ez persze, mint a romantikus verseké, például a tájleírások látványja: az alkonyat eljötté, egy vízesés megpillantása, vagy amilyen a hőseposzok nemzetnevelő nyugvópontja, csak amolyan 20. század végi: néha sérült, néha fájó, de az olvasót mindig önreflexióra biztató. A tanulmányok írója meggyőzően mutatja meg Nemes Nagy Ágnes irodalmi világképét: nem intellektuális, nem rideg, nem érzelemmentes, nem személytelen – legalábbis e szavak fosztóképző értelmében: nem.

KOVÁCS GERGELY

Lapis József: Túl a fedélen

Prae, 2025

Lapis József kritikusként nemcsak számomra mérvadó, hanem korábbi kötetei alapján is a kortárs magyar líra egyik legérzékenyebb, legműveltebb és legélesebb szemű szakértője. A 2014-ben kiadott két tanulmánykötete (*Az elmúlás poétikája*, *Líra 2.0*) óta a kritikairás elméleti háttere továbbra is foglalkoztatja: 2022-es kötete, az *Elég. Közélté-*

sek a kortárs irodalomkritikához után a friss *Túl a fedélen – Tanulmányok és kritikák a gyerekirodalomról* egyfajta szakmai szöveggyűjtemény. A kötet az Alföldet kivéve (mivel annak szerkesztőjeként nem tolokodik előtérbe) többféle folyóiratban közreadott gyerekirodalmi témájú esszéit, kritikáit és tanulmányait közli újra. Az ajánlással – „Kislánynomnak” – a

legközvetlenebb hozzátartozók közül is azért helyezi kiemelt helyzetbe a gyermekét, mert a szövegekben többször előkerül, hogy vele együtt, az ő élményét, naiv befogadói véleményét is figyelembe véve élte át és egészítette ki a felnőtt és szakszerű olvasó nézőpontját a gyermeki látásmóddal. Erre a különleges, de befogadói szempontból fontos nézőpontra máshogy, például lábjegyzetben nem lehet hivatkozni, mégis pótolhatatlan segítséggel járult hozzá néhány kötetbeli íráshoz. Lapis József egyébként azok közé tartozik, akiknek még csemetéjük születése előtt látókörükbe került a gyerekirodalom nemes és egyre gazdagabb területe.

A *Túl a fedélen* könyvtárgyként is esztétikus – ennek jelentőségét Lapis József kritikái is hangsúlyozzák –, borítója beleillik a gyerekirodalmi könyvek sorába. Szabó Imola Julianna meseillusztráció hatású alkotásán a borító közepére helyezett vékony, fehér törzsű facsere ágcsúcsain hattyúszerű, kecses madarak ülnek, míg a kék alaptónusú háttér pöttyözött foltjai csillagokat idéznek. Az alcím – *Tanulmányok és kritikák a gyerekirodalomról* – kettészeli a cím két elemét, kiemelve a „túl” (határ) átlépést is jelentő, a mesék gyakori indító formuláját is felidéző helyhatározóját. Az előttünk megjelenő könyvfedél ezzel már be is vonja az olvasót a könyvben zajló diskurzusba. A szerző neve szerényen az oldal aljára került, ahogyan a kritikus is jelen van a műfajból eredően szubjektív írásaiban, de nem az ő szubjektuma kerül előtérbe, hanem a bemutatott, elemzett, értékelt alkotás.

A Lapis-féle kritikák hangvétele ehhez illeszkedve gyakran megengedi a tapintatos véleményformálás eszközeként a „lehet”, „talán”, „minden bizonnyal” jellegű módosítószó értékű kifejezéseket és az olyasfajta mondatokat, hogy „[t]ermészetesen gyerekek nevében nem tudok szólni, nem is szeretnék – az ő véleményük más fórumokon tud kifejeződni”. (Bár érdekes lenne kifejteni, mik azok a fórumok.) Ezeket általában olyan értékelések tompítására használja, amelyek nem feltétlenül dicséretet fogalmaznak meg, példát mutatva a mértéktartó, de alapvetően szükséges és nyílt értékítélet megfogalmazására. Ugyanis a korainak nevezhető írások akkor jelentek meg – 2015-től kezdve –, amikor a hazai gyerekkönyvkritika még gyerekcipőben járt, és mind a szakemberek, mind a számukra felkínált fórumok száma alapján nagy volt a felelőssége a nyelvilag megfontolt, tartalmilag átgondolt értékeléseknek. Az azóta elindult Mesecentrum blog –

mely sajnos meg is torpant, és archívumba kényszerült – például olyan anyagi háttérrel és infrastruktúrával tudott varázsolni a gazdaságilag is fontos kiadói szegmens mögé, amely többeket is bátorított a tudatos gyerekirodalmi értelmezések művelésére. Azóta egyre több folyóirat – például az *Alföld*, a *Kortárs*, a *Szépirodalmi Figyelő* vagy a *Tempevölgy* – vállalja következetesen gyerekirodalmi írások közlését. Mindez azért kiemelten fontos, mert széles körű kritikai háttér és megalapozott szakmai visszacsatolás nélkül a gyerekirodalom fejlődését nem lehet elvárni. A *Túl a fedélen* emiatt fontos kötet, hiszen irányt mutat a terület igényességére törekvő kritikusainak.

A könyv első része négy terjedelmesebb, elméleti bevezetőként olvasandó tanulmányt kínál, melyek gyakran úgy hagynak nyitva egy-egy kérdést, hogy lehetőséget adnak – még szerzőjüknek is – a fejlődésre. Ezért kaphatta a fejezet a *Gyerekirodalmi dilemmák* alcímet. A kötet címadó tanulmány azt a felnőtt olvasó befogadási szempontjait is szem előtt tartó megközelítést tárgyalja, amely „kétfedelű”, „többfedelű”, vagy más metaforával „többrétegű” irodalmi alkotásként közelíti a jól megírt gyerekkönyvhöz. A gyerekek felolvasó és a szöveget maga is élvező felnőtt elvárásait is kielégítő műveket azonban felnőtt írja, akiről a gyerekirodalmi viták tárgyaként is nehéz eldönteni, hogy valós vagy valószerű gyerekolvasót gondol-e el, mivel ritkán jön létre párbeszéd az elsődleges célközönség, vagyis a gyerekek és a szerzők között. Ugyanakkor a gyerekirodalmi alkotások e kettős befogadási helyzete (legalább) kétféle közönséget jelent, akik közül éppen a kritika csupán a felnőttökhöz jut el, illetve – akárcsak a szerzők – a kritikusok is felnőttként tudnak olvasni. Még a tanulmányban alaposan körüljárt érteni-érezni fogalom pár sem szűkíthető le egyik vagy másik korosztályra, ezért aztán Lapis szerint „érdemes megtanulnunk-újratanulnunk” a gyerekek segítségével az „alapvetően tiszta élvezet” alapján mormolni a verseket.

A gyerekirodalmi dilemmák között a gyermeki élvezettől a könyvek márkázásán át egészen a felnőtt olvasók felháborodásáig eljutunk, például a tabukat döntögető érzékenyítő könyvek vagy a „jó játék a konnektor” kezdetű Varró-vers recepciójának összefoglalásával. A gyerekkönyvkritika elméleti megalapozására tett esszéisztikus kísérlet végén ahhoz a csodálatos gondolathoz jut el Lapis József, „hogy ennél inspirálóbb, izgalmasabb [...], lélekkel

telibb feladatot” keveset tud elképzelni: „Néha úgy érzem, hogy a gyönyörök kertjébe érkeztem.” Az első három, bevezető jellegű szöveg után – melyeknek a címe is metaforikus határozós szerkezet lett – Dániel András Kufli-történeteiről olvashatjuk az első esettanulmányt. A kisgyerekekkel történő közös képeskönyvolvasás/nézegetés triológikus beszédhelyzetére épülő elemzés a váratlan metaelemeket, illetve a kép és szöveg felszabadult játékát „izgató, szabadságot áramoltató feszültség”-ként mutatja be.

A második fejezet nyolc tanulmánya – „*Hangok, szavak tánca*” összefoglaló címmel – főleg a kortárs gyereklióra elemzéseit kínálja. A kihívások között szóba kerülnek a líra nyelv sajátosságai, például a szándékos gügyögés, kínrímek, trendinek szánt szófordulatok. Lapis felhívja a figyelmet arra, hogy a költő felelősségeként is értelmezhető a választott kifejezőmód, hiszen a népszerűvé váló versek mintát is adnak a következő nemzedékeknek. Az eredetileg a hangzóssággal kísérletező, hagyományteremtő Weöres Sándor például elsősorban Kovács András Ferenc gyerekverseinek ösvényét taposta ki. A gyereklióra egyfajta „beavató” jelleggel a nyelvművészettel való első találkozás terepe is, mely eljuttat a „testi érzékek felől az absztrakt befogadás felé”. Mégsem lehet a két kultúrát – felnőttekét és gyerekekét – élesen elkülöníteni, egyrészt a felnőtt által asszisztált befogadás miatt, másrészt a kisebb gyerekek esetén a felnőtt piaci választása okán sem.

Bár jelentős nemzetközi szakirodalom, illetve az egyre gyarapodó hazai kutatások hozzájárulásai is alátámasztják a tanulmányok érvrendszerét, számos (gyakran zárójeles) megjegyzés utal arra, hogy egy sok tekintetben még kiforratlan diszciplína bölcsőjét ringatja a *Túl a fedélen* szerzője és olvasója. A gyerekirodalom értelmezését meghatározó paradoxonok felvetését a gyereklióra érzéki természetéről írt szöveg követi, majd az előzmények és poétikai irányzatok összefoglalása: a kortárs gyereklióban megjelenő érzéki-játékos, nonszensz és „svéd típusú” hagyományok mindegyike visszavezethető évtizedekkel korábbra. A tabutémák külön tanulmányt kaptak, közülük a halál pedig egy újabbat. A *paradoxon kísértése: Halálalakzatok gyerekversekben* című szerkesztett konferencia-előadás függeléke a *Felhőpárna* című antológiát ismer-

teti röviden. A *szivárvány íve* Kiss Ottó Nagy kislánykönyvét elemzi, végül Szilágyi Domokos *Pimpimpá-ré* című kötete újrakiadásának alapos analizését olvashatjuk. Nehéz elhinni, hogy nem tudatos szerkesztői és szerzői döntés eredményeként jutunk éppen ezen a helyen a kötet közepéig – ha az egyébként fontos és egyedi megoldású függelék nem számoljuk. A névmutató és az eredeti megjelenések listája után ugyanis QR-kódokkal elérhető linkeket ajánl a könyv több oldalon keresztül, megkönnyítve az online források megtalálását.

Az esettanulmányokat újabb kritikák és esszék követik a harmadik fejezetben, melyek közül előre kerültek az általános ismertetések és összefoglalók, például egy hosszabb időszak gyerekverseiről. A többi kritikával együtt látva a bő évtizeddel ezelőtti tömör ismertetőket és ajánlókat, egyik szöveget sem éreztem elavultnak, sőt, amikor egy általam nem ismert könyv került terítékre, kíváncsiság ébredt bennem. A kritikák utólagos, összefoglaló vagy retrospektív közlése nemcsak egy jelentős gyerekversek-kritikusi pálya képét kínálja, hanem mintaként is szolgálhat arra, hogyan lehet és hogyan illene hozzájárulni kritikusként a hazai gyerekirodalom alakulásához. A személyeséget sem nélkülöző, de az akár mellékszövegben is bántónak ható értékítéletet mindig tompító mondatok többféle regiszterben szólalnak meg. Van, ahol részletes műfaji bevezetőt olvasunk, mint például Szokács Eszter újraírt bibliai történeteinél, van, ahol az odaértett „élő” hallgatóság bevonásának gesztusával indít – „Tegye föl a kezét, aki...” –, előfordul, hogy az ismertetett szerző korábbi pályájának néhány fontos eleme vezet be a kritikát – mint a holland Guus Kuijer vagy Tóth Krisztina könyvéinél –, néhol a kritikus személyes kötődése kap nagyobb szerepet – úgy vezet be *A pozsonyi Petőfi* című könyvet, hogy felidézi, mikor járt Petőfi Sárospatakon. Komoly erénye az ismertetőknek a gyerekversek esetén különösen fontos képi világ részletezése. A prózai fejezet végére került a *Vuk* emberi és állati idegenségre irányuló elemzése. A frissen megjelenő művek bírálati közül kilógó alaplőről azonban nem sok helyen olvashatunk.

A szerkesztés tudatosságát sejteti az is, hogy a prózai és lírai témájú írások száma megegyezik, tucatnyit kínál a könyv mindkettőből. Remek ötlet

a T. S. Eliot *Macskák* című alkotásának fordításáról és Kovács András Ferenc *Egerek könyve* című verseskötetéről szóló bírálatok egymást követő elhelyezése. A prózáról és a költészetéről szóló kritikák és esszék külön kerülnek ugyan, de mindkét fejezetben oldaltörés nélkül követik egymást az írások, a nyomtatott folyóiratok szemléit idézve. Itt az arányok ugyan eltolódnak a folyóiratok kritikarovatához képest, de az ismertetett és értékelt kiadványok recepciótörténetéhez kiváló kiindulópont lehet, ha egy helyen olvashatjuk és összevetethetjük a nagyjából egy időszakban megjelent más gyerekkönyvekről írtakkal, mit is írt Lapis József

a 2010-es évek közepétől a 2020-as évek közepéig. Kötete hiánypótló, példamutató, akár tankönyvként is használható az egyetemi gyerekirodalmi képzések óráin, illetve a kritikusok számára. Nekem legalábbis – aki érettebb fővel, de tapasztalat nélkül fogtam bele hasonló tevékenységbe – többször is a megvilágosodás és a megerősítés élménye okozott örömet. Részben azért, mert a Lapis József által nagyra értékelt alkotások nálunk is közös családi hivatkozási alapok, másrészt kissé meg is nyugtatott, hogy nem jártam rossz úton gyerekkönyvkritikusként, még ha jócskán van is hová fejlődnöm.

AKNAY JÁNOS, *Mennyei Jeruzsálem*, 2014, akril, fa, 60x70 cm

KEDVES OLVASÓINK!

Nagyon fontos számunkra, hogy a jövőben is érdekes és fontos tartalmakkal tudjuk kiszolgálni Önöket, és a magyar irodalom és a többi művészeti területek értékeit közvetíthessük.

A múlt évben is izgalmas témákkal foglalkoztunk, a 2025/02. számban a mesterséges intelligencia és az oktatás kapcsolatával, a 2025/06. számban a magyar gyerekirodalom alakulásának új kérdéseivel napjainkban. Ősszel az irodalmi művek filmes adaptációjának lehetőségeire is sort kerítettünk, és megjelentettük szokásos, a játékkultúrával foglalkozó számunkat. Folytattuk kívül-belül sorozatunkat, amelyben a magyar irodalmat külföldi nyelvre fordító kollégáinkkal készítettünk interjúkat.

Idén is hasonlóan érdekes tematikus blokkokkal készülünk a sok szép vers, mélyen-szántó novella, fontos tanulmány és igényes kritika mellett.

Az egyre bizonytalanabb és átláthatatlanabb körülmények között sodródó kulturális életünkben számunkra is fontos visszajelzés és egyben támogatás is, ha előfizetnek folyóiratunkra a Magyar Posta online felületén.

Előfizetőink minden hónapban a postaládájukba kapják a lapszámokat, és kényelmesen végig tudják olvasni a hétfégi reggeli kávé mellett vagy esténként a vacsora után.

Az előfizetéshez elég, ha az alábbi QR kódot beolvasva egy-két kattintást tesznek a Magyar Posta webshopjában:

Tartsanak velünk és a kortárs magyar kultúrával, őrizzük meg közösen különleges értékeinket!